

ЛЕКСИЧНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

THE LEXICAL APPROACH IN TEACHING ENGLISH

Удовенко І.В.,

*orcid.org/0000-0003-2054-2045**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри європейських мов**Державного біотехнологічного університету*

Подворна Л.А.,

*orcid.org/0009-0006-9956-9185**старший викладач кафедри європейських мов**Державного біотехнологічного університету*

Стаття є дослідженням особливостей використання лексичного підходу у викладанні англійської мови. Встановлено, що лексичний підхід є відносно новим напрямом у межах комунікативного підходу вперше представлений англійським методистом М. Льюїсом. Наголошено, що в Україні лексичний підхід або його елементи використовуються на курсах іноземних мов, у лінгвістичних ліцеях і гімназіях. Проте, зазначено, що залишається недостатньо вивченим питання використання лексичного підходу як одного з ефективних методів удосконалення викладання англійської мови у закладах вищої освіти. Головним завданням статті був опис теорії та практики лексичного підходу, визначення його переваг у процесі вивчення іноземної мови, а також недоліків і можливих труднощів застосування під час навчання англійської як іноземної мови. А також виявленні прийомів, що сприяють підвищенню ефективності використання лексичного підходу у викладанні англійської мови. Наголошено, що лексичний підхід не суперечить комунікативному підходу, а розширює його, відповідаючи реальним потребам тих, хто вивчає мову. Виокремлено п'ять особливостей лексичного підходу у викладанні англійської мови та зазначено, що цей підхід дозволяє одночасно приділяти увагу формі, змісту та функції граматичного явища під час вивчення мови. Зазначено, що у рамках лексичного підходу сформувались свої принципи подання нового матеріалу. По-перше, вивчення нової лексики в рамках навчальної програми має бути систематизованим. По-друге – організація нової лексики за принципом колокацій, які концентруються на лінгвістичній складовій, що сприятиме зменшенню ймовірності помилки у вживанні. Наголошено на загальній перевазі використання лексичного підходу під час навчання англійської мови. Також підкреслено, що в межах цього підходу можливо розробити широкий спектр завдань, спрямованих на розвиток фонетичних, лексичних та граматичних навичок, які є важливими складовими формування мовної компетенції.

Ключові слова: лексичний підхід, методика викладання, англійська мова, лексика, мовна компетенція.

The article is a study of the peculiarities of using the lexical approach in teaching English. It has been established that the lexical approach is a relatively new direction within the communicative approach, first introduced by the English methodologist M. Lewis. It is emphasized that in Ukraine, the lexical approach or its elements are applied in foreign language courses, linguistic lyceums, and gymnasiums. However, it is noted that the issue of using the lexical approach as one of the effective methods for improving English language teaching in higher education institutions remains insufficiently studied. The primary aim of the article was to describe the theory and practice of the lexical approach, identify its advantages in the process of learning a foreign language, as well as its disadvantages and potential challenges in teaching English as a foreign language. Additionally, it sought to identify techniques that enhance the effectiveness of the lexical approach in English language instruction. It is emphasized that the lexical approach does not contradict the communicative approach but rather expands it, addressing the real needs of language learners. Five key features of the lexical approach in English teaching are highlighted, and it is noted that this approach allows simultaneous attention to the form, content, and function of grammatical phenomena during language learning. It is also stated that within the lexical approach, specific principles for presenting new material have been developed. First, the study of new vocabulary within the curriculum should be systematized. Second, new vocabulary should be organized according to the principle of collocations, focusing on the linguistic component, which helps reduce the likelihood of errors in usage. The overall advantage of using the lexical approach in English language teaching is underscored. Moreover, it is emphasized that within this approach, it is possible to develop a wide range of tasks aimed at improving phonetic, lexical, and grammatical skills, which are crucial components in the development of linguistic competence.

Key words: lexical approach, teaching methodology, English language, vocabulary, linguistic competence.

Постановка проблеми. Англійська мова стає дедалі більш затребуваною у найрізноманітніших напрямках людської діяльності, адже є однією з найпопулярніших мов світу. Її називають мовою міжнародної торгівлі, політики, Інтернету, туризму. Знання іноземної мови є не лише показником освіченості та загальної культури осо-

бистості, але й сприяє професійному розвитку фахівців різних галузей. Володіння англійською мовою дає змогу вивчати іноземну методичну літературу, спілкуватися з колегами, проходити закордонні курси підвищення кваліфікації, приймати участь у програмах міжнародної академічної мобільності тощо. Виходячи з цього, можна

стверджувати, що студентам необхідно оволодіти як загальнонавчальною, так й професійною лексикою на достатньому рівні.

Традиційна методика навчання є найбільш поширеною, оскільки саме за нею здійснюється викладання у школах, коледжах та університетах. Попри її активне використання, ця методика виявила себе як одна з найменш ефективних, оскільки не допомагає подолати багато труднощів і проблем у вивченні іноземної мови. Саме тому на передній план виходять різноманітні сучасні методики і підходи у викладанні англійської мови, зокрема лексичний підхід.

Лексичний підхід є відносно новим напрямом у межах комунікативного підходу вперше представлений у книзі англійського методиста М. Льюїса «The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward». На сьогодні існують навчальні посібники, створені на основі лексичного підходу, а також численні розробки викладачів і методистів, які застосовують цей підхід. В Україні лексичний підхід або його елементи використовуються на курсах іноземних мов, у лінгвістичних ліцеях і гімназіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців свідчить про стійкий інтерес до ефективного засвоєння лексики та її використання в контексті. Так, у статті «Vocabulary must be learnt, not taught» Норман Коу зазначає, що оволодіння словниковим запасом є поступовим і активним процесом. Автор акцентує увагу на важливості уважного читання та слухання, а також на застосуванні цілеспрямованих стратегій вивчення лексики, таких як мовна здогадка, використання словників, карток зі словами та повторення вивченого матеріалу [6]. Джиммі Хілл у своїй роботі «Collocational competence» підкреслює, що вміння правильно використовувати словосполучення є ключовим елементом мовної компетенції [7]. Розамунд Мун зосереджується на структурних особливостях і значенні багатослівних одиниць (фразових дієслів, словосполучень та ідіом) у мовленні. Вона вважає, що ці елементи є вирішальними для природності, точності й виразності мовлення [10]. Скотт Торнбері акцентує увагу на важливості врахування контексту й мети використання мови під час добору й викладання лексики, а також на інтеграції вивчення лексики з граматиною, вимовою та дискурсом [13].

Дослідження вітчизняних вчених засвідчують, що застосування лексичного підходу у викладанні іноземної мови сприяє формуванню в учнів і студентів ключових компонентів лексичної ком-

петентності: лексичних знань (О. Коломінова), лексичних навичок (Л. Василенко, Ю. Гнаткевич) та лексичної усвідомленості (С. Ніколаєва). Ряд наукових праць присвячено формуванню англомовної лексичної компетентності у студентів немовних закладів вищої освіти: економістів (О. Каменський, Ю. Семенчук), юристів (З. Соломко), студентів технічних спеціальностей (Г. Матіко, С. Сторожук, О. Тарнопольський), фахівців з безпеки життєдіяльності (В. Терещук) та маркетологів (І. Чорна). Наукові основи методики компетентнісного навчання лексики англійської мови майбутніх учителів-філологів розкрито у працях І. Задорожної, Ю. Гнаткевича, С. Смоліної та Т. Зубенко. Водночас, залишається недостатньо вивченим питання використання лексичного підходу як одного з ефективних методів удосконалення викладання англійської мови.

Постановка завдання. Головним завданням статті є опис теорії та практики лексичного підходу, визначення його переваг у процесі вивчення іноземної мови, а також недоліків і можливих труднощів застосування під час навчання англійської як іноземної мови. А також виявленні прийомів, що сприяють підвищенню ефективності використання лексичного підходу у викладанні англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Традиційно викладання англійської мови часто ґрунтувалося на тому, що студенти зосереджувалися на певних граматичних правилах, які викладалися в певному порядку. Вони зазвичай практикували структури, вирвані з будь-якого релевантного контексту, у межах речень певний час, а коли педагог вважав, що ці правила були засвоєні, вводилося наступне правило. Студентам пропонували вести словники, які містили списки окремих слів із їхніми прямими значеннями. Часто ці списки задавали як домашнє завдання, і від студентів вимагалось запам'ятовувати слова для подальшого тестування. Таким чином, словниковий запас зростав, але часто студенти не могли ефективно використовувати ці слова в практичній діяльності. Лексика не отримувала належної уваги у процесі вивчення мови, адже граматику традиційно вважалася «головною» під час вивчення іноземної мови. Більше того, володіння ефективними комунікативними навичками здебільшого розглядалося як результат опанування граматичної системи мови [1, с. 122]. Проте, з появою нових підходів, запропонованих Майклом Льюїсом, уявлення про мову змінилося: ключовий принцип лексичного підходу визначає мову як «граматизовану лексику, а не лексикалізовану граматику» [9, с. 41].

Лексичний підхід, запропонований Майклом Льюїсом у 1993 році, не суперечить комунікативному підходу, а розширює його, відповідаючи реальним потребам тих, хто вивчає мову, оскільки лексика несе більше значення в природній мові, ніж граматичні структури. Це означає, що акцент на комунікацію обов'язково передбачає підвищену увагу до лексики і зниження значення структурного підходу.

Лексичний підхід ґрунтується на ідеї, що мовленнєва діяльність базується на засвоєнні набору фіксованих і напівфіксованих фраз, відомих як «chunks» (фрагменти) [12, с. 3]. До стійких словосполучень належать ідіоми, сталі вирази (fixed expressions) та колокації (collocations). Найважливішими серед них є колокації (частовживані поєднання слів), наприклад: go to school, take care of, heavy rain. Ці фрагменти, здебільшого словосполучення, мають першочергове значення, оскільки виконують роль «сирих даних», у яких закодовані структурні моделі мови (граматика). Таким чином, будь-яке вільне використання мови за своєю природою є успішним застосуванням будівельних блоків мови, насамперед словосполучень, які становлять основний елемент лексичного підходу [5, с. 82].

Сучасними вченими та методистами було визнано, що носії мови володіють величезним запасом лексичних фрагментів, які є життєво важливими для мовленнєвої діяльності. Плавність мовлення залежить не стільки від наявності набору правил граматики або окремого запасу слів за принципом «слот і наповнювач» чи відкритого вибору, скільки від швидкого доступу до набору фрагментів. М. Льюїс зазначає, що саме наша здатність використовувати лексичні фрази допомагає нам говорити плавно. Ця заздалегідь підготовлена мовленнєва база забезпечує не лише переваги ефективнішого пошуку, але й дозволяє мовцю зосереджувати увагу на ширшій структурі дискурсу, а не обмежувати її вузьким фокусом на створенні окремих слів [8, с. 34].

Вітчизняний науковець Г. Пристай виокремлює наступні особливості лексичного підходу у викладанні англійської мови:

1. Вивчення стійких словосполучень (collocations) передбачає освоєння пар повнозначних слів, які природно поєднуються й є звичними для носіїв мови. Наприклад: *strong coffee, catch a cold, heavy rain, run a business, break the news, make a mistake, drive a car, have a shower*. У цих прикладах слова утворюють сталі поєднання, які не підлягають заміні. Наприклад, замість *strong coffee* некоректно було б сказати *powerful coffee*.

Засвоєння таких стійких словосполучень не лише розширює словниковий запас, але й сприяє кращому оволодінню мовою, підвищуючи її плавність. Крім того, це допомагає глибше розуміти мовні нюанси та уникати типових помилок.

2. Вивчення лексичних блоків (lexical chunks), тобто груп слів, які зазвичай використовуються разом у певному контексті, передбачає їх засвоєння як єдиного цілого, а не як окремих слів. Наприклад, такі комбінації, як *take care of* та *make a decision*, є типовими лексичними фрагментами, що широко вживаються як в усному, так і в писемному мовленні. Лексичні блоки можуть включати сталі словосполучення, як-от *totally convinced, strong accent, terrible accident, sense of humour, sounds exciting, brings good luck*, або ж поєднання повнозначних і службових слів, наприклад: *by the way, up to now, upside down, a long way off, out of my mind*. Крім того, багато граматичних конструкцій також можуть розглядатися як лексичні блоки, наприклад: *could have been, if I were you, will be going*. Отже, граматику доцільно викладати у контексті лексичних фрагментів. Засвоєння та використання цих блоків допомагає тим, хто вивчає мову, вдосконалювати свої навички, додаючи їхнім висловлюванням природності та автентичності звучання.

3. Засвоєння конкретних фраз або запитань (gambit), які використовуються для початку розмови, переведення розмови на певну тему або для обговорення значення чи уточнення розуміння. Використання таких фраз може бути ефективним інструментом для тих, хто вивчає мову, щоб покращити навички спілкування та зміцнити впевненість у використанні англійської мови. Наприклад: *Can you repeat that, please? Excuse me, could you help me with something? By the way, have you heard about. I was just wondering, do you know...? To be honest, I'm not really sure what you mean. That's interesting. Can you tell me more about that? I'm sorry, I didn't catch your name.*

4. Вивчення функціональних фраз (functional language), які виконують певну комунікативну роль у конкретному контексті (запитування та висловлення думок, пояснення та обґрунтування, вираження переваг, подання скарг тощо). Ці фрази часто використовуються носіями мови у повсякденному спілкуванні і можуть бути важливими для ефективної комунікації в різних ситуаціях. Наведемо приклади функціональних фраз згоди: *That's absolutely true! I couldn't agree more! I take your point. Quite! I was just going to say that.*

5. Засвоєння жанрових фраз, які зазвичай використовуються в конкретних жанрах усного

чи писемного мовлення (наприклад, запрошення, написання листів / електронних листів, есе тощо). Вивчаючи та використовуючи під час мовлення жанрові фрази, студенти можуть розвинути свою здатність використовувати відповідні мовленнєві формули в правильних ситуаціях, що сприяє покращенню загальних комунікативних навичок. Наприклад: для академічного есе можуть бути запропоновані такі жарові фрази, як *in this paper, I will argue that, on the other hand, however, furthermore, in addition, in conclusion*; під час проведення ділової зустрічі рекомендовано вживати наступні вирази – *a business meeting, thank you for coming, let's move on to the next item on the agenda, I'd like to propose that we, I'm afraid I can't agree with that*; розмовляючи у неформальній обстановці і запрошуючи когось студент може скористатися фразами: *Would you be so kind to join me..., I would like to invite you to... Would you like to join me / us...? Do you want to go to... with me? Why don't you...? Shall we go out?* [4, с. 61].

Лексичний підхід дозволяє одночасно приділяти увагу формі, змісту та функції граматичного явища під час вивчення мови. Таким чином, цей підхід формує у студентів граматичну навичку з метою мовленнєвого спілкування і через мовленнєве спілкування. Граматичні явища засвоюються як слововформи, словосполучення або моделі, тобто, не відпрацьовуючи граматичні правила окремо, студенти набувають навичок застосування граматичних правил у мовленнєвих ситуаціях. Лексичні та граматичні аспекти взаємопроникають одне в одного, що сприяє розвитку відчуття мови та мовної інтуїції [3, с. 196].

У рамках лексичного підходу сформувались свої принципи подання нового матеріалу. По-перше, вивчення нової лексики в рамках навчальної програми має бути систематизованим. Найчастіше нові слова записуються студентами і перекладаються, перетворюючи вивчення нових слів на просте переписування їх у словник. Нова лексика повинна подаватись у рамках певного семантичного поля, області, в якій це слово вживається. Це стосується навіть простих слів. Наприклад, вводячи новий іменник на занятті, окрім нього потрібно згадати про прикметники, які вжива-

ються з цим іменником, а також про дієслова, щоб сформулювати уявлення про те, як і в якому контексті можна використовувати це слово [2, с. 45].

Лексика може бути введена за допомогою перекладу, а також картинок, міміки, жестів, малюнків, синонімів, антонімів, моделювання ситуації та інших методів. Для того щоб студент запам'ятав ту чи іншу лексичну одиницю, можна використовувати традиційний словник, сформований самим студентом, але з певними змінами. Наприклад, транскрипцію доцільно було б замінити на колонку з синонімами, антонімами, словосполученнями або навіть реченнями з необхідним словом (таблиця 1).

Окрім звичного запису слів у словник, можна впорядковувати слова за допомогою інтелектуальних карт *Mind map*, на яких студенти можуть виявляти зовсім нові значення вже знайомого слова. Так, при побудові інтелектуальної карти «Cooking», студент виокремлює значення вже відомого слова *cooking* – «готувати», а новими будуть коннотативні значення, які вживаються в певних мовних ситуаціях (рис. 1). Таким чином, у студента формується уявлення про коннотації того чи іншого слова, що запобігає плутанині у розумінні або під час перекладу.

По-друге, це організація нової лексики за принципом колокацій. Колокації концентруються на лінгвістичній складовій, тим самим вони є дуже вдалою організацією лексичного матеріалу. В такому випадку студент вивчає не окреме слово і його переклад, а колокацію, тобто те, як можна його вживати. При складанні речень також зменшується ймовірність помилки у вживанні. Крім того, з'являється розуміння того, що, змінюючи одну колокацію на іншу, але не змінюючи структури речення, можна висловити необхідну думку англійською мовою [11, с. 61]. Причому таке «горизонтальне» усвідомлення структури речення може бути призначене для вивчення не лише студентам з знанням мови на рівні B1 та B2, а й для початківців рівня A1.

Загальна перевага використання лексичного підходу полягає в тому, що студент не згадує правила побудови речення в тому чи іншому граматичному часі, а вибирає готовий шаблон з пам'яті

Таблиця 1

Приклад модернізованого словника

Word	Synonyms	Antonyms	Collocations	Translation
beautiful	lovely excellent magnificent handsome charming	ugly disgusting plain hideous	~day ~woman ~ thing	гарний

Рис. 1. Приклад Mind map «Cooking»

та використовує його відповідно до контексту. Наявність стабільного набору таких шаблонів значно підвищує швидкість мовлення, безпосередньо впливає на формування думок іноземною мовою, усуваючи етап перекладу з української на іноземну, а також дозволяє повністю засвоїти закономірності граматики (language patterns) не від розуміння до використання, а від використання – до розуміння. Окрім цього, слід враховувати вживаність слів, оскільки 11 дієслів англійської мови у формі минулого часу – *was, had, got, said, did, made, came, thought, went, looked, used* – входять до 200 найбільш вживаних слів мови.

Працюючи в рамках лексичного підходу, викладач створює своєрідний банк шаблонів за аналогією з: *I'd like... + to go to the cinema / to go shopping / to have a cup of tea / to hang around*, в результаті інтеграції яких ми отримуємо *I'd like to go shopping*. Після додавання часового фактору ми отримуємо повноцінне речення «*I'd like to have a cup of tea in the morning*». Лексичний підхід дозволяє генерувати безліч подібних комбінацій, що дає студенту, з одного боку, впевненість у вживанні виразів, а з іншого боку, свободу у виборі та створенні виразів.

У рамках лексичного підходу можна запропонувати студентам досить великий спектр як групових, так і індивідуальних вправ спрямованих на підбір усіх існуючих колокацій з тим чи іншим словом. Найбільш популярними є умовно-комунікативні вправи, пов'язані з наявністю заданої мовленнєвої ситуації. Для того, щоб збільшити ймовірність запам'ятовування чанків, необхідно постійно активізувати їх у комунікативних завданнях. Для цього можна використовувати

так звані language-generating questions (загальні питання) (*What happens if a person changes their mind? When might we say that somebody is out of their mind? What is the opposite of «make up one's mind»?*) і personal questions (особисті питання) (*Remember three cases when you changed your mind? What don't you mind doing on vacation? Have you ever heard anyone say, «Mind the gap»? Where was it?*). Можливості таких завдань безмежні, тому креативний підхід викладача неодмінно знайде відображення в ефективній роботі студентів, підвищуючи мотивацію та загальний рівень мовної компетенції.

Висновки. Таким чином, впровадження лексичного підходу у викладанні англійської мови сприяє глибшому розумінню значення та ефективнішому запам'ятовуванню лексем, фразових дієслів, сталих словосполучень, лексичних блоків, функціональних та жанрових фраз, а також ідіом. При тому лексичний підхід не ігнорує граматику, але представляє її у вигляді реальних висловів, що стосуються реальних ситуацій, що також сприяє якіснішому засвоєнню навчального матеріалу. Завдяки цьому підходу стає можливим вільне використання найбільш уживаних фраз без граматичних чи стилістичних помилок. Окрім того, правильно підібрані завдання сприяють розвитку фонетичних, лексичних і граматичних навичок, що приводить до формування мовної компетенції. Подальші дослідження, на наш погляд, доцільно спрямувати у практичну площину на розробку навчально-методичного посібника, в якому, на основі лексичного підходу, будуть запропоновані різноманітні завдання: для формування та розвитку навичок сприймання лексичних одиниць

у контексті; засвоєння найбільш уживаних фраз, стійких словосполучень та ідіом; розвитку навичок побудови висловлювань на основі лексичних блоків; вдосконалення мовної інтуїції шляхом використання автентичних матеріалів; інтеграції

лексичного підходу в комунікативні завдання для активного використання мови у реальних ситуаціях; створення умов для поєднання навчальних завдань з розвитком критичного мислення та творчого підходу до використання мовних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гапоненко Л. П., Пантелєєва В. О. Особливості методів навчання лексики на уроках іноземної мови у середній школі. *Актуальні питання філології та методики викладання мов*. 2020. Вип. 3 (15). Ч. 2. С. 120–129.
2. Лісовська А. О. Лексичний підхід у викладанні іноземної мови у фахових ЗВО. *Одеські діалоги культур: творчість, людина, мова & риторика медійного дискурсу*. Одеса, 2021. С. 44–46.
3. Маслова Л., Мудринич С. Роль лексичного підходу у формуванні мовної особистості засобами іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 56. Т. 2. С. 193–199.
4. Пристай Г. В. Дослідження особливостей застосування лексичного підходу в навчанні англійської мови студентів філологічного факультету. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 59. С. 59–64.
5. Шерстюк Н. В. Використання лексичного підходу у викладанні англійської мови професійного спрямування. *Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні в умовах сучасних освітніх реалій: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (Біла Церква, 21–22 березня 2024 р.). Біла Церква: БНАУ, 2024. С. 81–83.
6. Coe N. Vocabulary must be learnt, not taught. *Modern English Teacher*. 1997. Vol. 6. № 3. P. 47–48.
7. Hill J. Collocational Competence. *ETP English Teaching Professional*. 1999. Issue 11.
8. Lewis M. Teaching Collocation: Further Developments in the Lexical Approach. Hove, England: Language Teaching Publications, 2000, 245 p.
9. Lewis M. The Lexical approach: the state of ELT and a way forward. Hove, England: Language teaching Publications. 1993. 200 p.
10. Moon R. Vocabulary connections: Multi-word items in English. *Vocabulary: Description, acquisition and pedagogy*. 1997. P. 40–63.
11. O'Dell F., McCarthy M. English Collocations in Use. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 192 p.
12. Thornbury S. Learning language in chunks. Part of the Cambridge Papers in ELT series. Cambridge: Cambridge University Press. 2019. 25 p.
13. Thornbury S. Speaking instruction. *The Cambridge guide to pedagogy and practice in second language teaching*. 2012. P. 198–206.